

І.М. Бабій, Н.О. Свистун

Морфеміка і словотвір сучасної української мови

Самостійна та індивідуальна робота

*Навчально-методичний посібник
для студентів філологічних факультетів
вищих навчальних закладів*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 81'366: 81'373.611
ББК 81.411.4-21
Б12

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор Інституту
філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Мойсієнко А.К.

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Вільчинська Т.П.

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Панцьо С.Є.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури
Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Лісняк Н.І.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 9 від 25.05.2011 р.)*

Бабій І.М., Свистун Н.О.

Б12 Морфеміка і словотвір сучасної української мови: самостійна та індивідуальна робота. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2012. — 136 с.

ISBN 978-966-10-2440-2

У посібнику вміщено тексти самостійних робіт, індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ), тести з курсу «Морфеміка і словотвір».

Запропоновані завдання складені відповідно до чинної програми з курсу сучасної української літературної мови для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів.

Для студентів філологічних та нефілологічних спеціальностей, викладачів, учителів, учнів.

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

ПЕРЕДМОВА

Курс «Морфеміка і словотвір» є одним із найскладніших курсів сучасної української літературної мови, який передбачає вивчення і засвоєння теоретичних основ морфеміки, дериватології, морфології та вироблення практичних умінь і навичок, зокрема вміти правильно виконати морфемний, словотвірний аналіз; виявити морфологічні явища, що відбуваються при словотворенні; будувати словотвірні ланцюжки, гнізда тощо. Для цього студенти насамперед повинні мати глибоку теоретичну базу, оволодіти необхідним поняттєвим апаратом і вільно застосовувати набуті в процесі вивчення курсу знання при виконанні практичних завдань.

Методика вищої школи сьогодні виробила різні шляхи і прийоми вивчення тієї чи іншої дисципліни. У сучасній лінгвістиці наявні різні способи узагальнення, закріплення та перевірки набутих знань. Поширеним є модульно-рейтингове навчання, вагомим компонентом якого є застосування самостійної та індивідуальної роботи студентів.

На допомогу викладачеві та студентам підготовлено пропонований посібник, який носить практичний характер і передбачає поглиблення та закріплення набутих теоретичних знань шляхом самоперевірки та самооцінювання.

Посібник укладено на основі чинної програми навчання студентів філологічних факультетів. У праці автори запропонували 50 варіантів самостійних робіт, що об'єднують теоретичні питання та практичні завдання, частина яких є проблемно-пошукового, розвиваючого характеру. Теоретичні питання в основному сформульовано дискусійно.

Запропоновані самостійні роботи можуть бути підсумковими, заліковими та екзаменаційними. Можна пропонувати виконувати їх удома, застосовувати з метою підготовки до виконання підсумкової екзаменаційної роботи, підсумкового тестового контролю.

Розв'язання завдань самостійної роботи передбачає виявлення теоретичних знань та вмінь виконувати морфемний та словотвірний аналіз слова, будувати словотвірний ланцюжок, парадигму, гніздо.

У посібнику подано 30 варіантів індивідуальних завдань з морфеміки і словотвору, що можна пропонувати студентам як індивідуальні науково-дослідні завдання (ІНДЗ) у кінці вивчення курсу.

Ще одним важливим складником цієї праці є тести з курсу. Тестування як об'єктивна й ефективна форма контролю активно застосовується у шкільній і вузівській практиці. До кожного тестового завдання подано варіанти відповідей. Це дозволить студентам самостійно розв'язувати тести й об'єктивно себе оцінювати.

На допомогу студентів автори підготували зразки морфемного та словотвірного аналізу, а також перелік основної та додаткової літератури зі словотвору.

Пропонований посібник можуть використовувати студенти стаціонарної та заочної форм навчання.

Матеріал посібника апробовано у навчальній роботі зі студентами філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Варіант 1

1. Охарактеризуйте типи морфем за характером значення.
2. Виявіть і позначте формотворчі суфікси у словах. З'ясуйте їх роль.
Наймудріший, задумавшись, замріявся, начитатися, крокуючи, пожовклий.
3. Установіть морфемну структуру слів та вкажіть типи їх основ.
Співбесідник, знебарвити, по-материнськи, вгорі, учителька, словесність, високочолій.
4. Проаналізуйте морфонологічні явища, які відбулися при творенні слів.
Засудження, перекладач, обіг, граматист, моряцький, криворізький.
5. Із пропонованого уривка випишіть похідні слова. З'ясуйте, якими способами вони утворилися.
Убогість слова — це убогість думки, а убогість думки веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної «товстошкірості», низька культура мови збіднює духовний світ людини (В. Сухомлинський).
6. Виберіть правильно побудовані словотвірні ланцюжки. Виділіть твірні основи і форманти.
*Воля → вільно → звільнений.
Писати → написати → напис.
Берег → береговий → узбережжя.
Щастя → щасливий → щасливо.
Музика → музикант → музичний.*
7. Виконайте повний морфемний і словотвірний аналіз слова *перерозподіл*.

106. Виберіть рядок, де в словах простежується явище опрощення.

- а) недуг, паскуда, обруч;*
- б) солом'яник, вікно, мило;*
- в) дар, хитрий, космонавт;*
- г) галка, ласка, лікар.*

107. Виберіть рядок, де в словах простежується явище декореляції.

- а) пастир, війна, лікар;*
- б) спинка, космодром, м'ясник;*
- в) гамір, зневіра, аварійність;*
- г) скиталець, домашній, годувальник.*

108. У котрому рядку у всіх словах є афікси, що виражають значення неповноти ознаки?

- а) гарненький, добренький, миленький;*
- б) по-вашому, по-військовому, по-новому;*
- в) білявий, зеленавий, дивакуватий;*
- г) черешневий, абрикосовий, полудневий.*

109. У котрому рядку у всіх словах є афікси зі значенням особи за родом діяльності?

- а) чоботар, свічкарь, пліткарь;*
- б) штукатур, арф'яр, бандурист;*
- в) штукар, різьбяр, маляр;*
- г) сміхотун, веселун, щебетун.*

110. У котрому рядку в усіх словах є афікси зі значенням особи за родом діяльності?

- а) столяр, маляр, гітарист;*
- б) жартун, тенісист, басист;*
- в) оліяр, бар, базар;*
- г) прем'єр-міністр, президент, генерал-майор.*

111. У котрому рядку всі слова мають конфікс?

- а) підобід, підстанція, підоснова;*
- б) содовар, місяцехід, водоріз;*
- в) хтось, який-небудь, будь-який;*
- г) перелісок, простінок, підсвічник.*

112. У котрому рядку всі слова мають конфікс?

- а) співавтор, знебарвити, понадлімітний;*
- б) крокомір, планомір, дощомір;*
- в) мікробіологія, мікрогранула, мікроорганізм;*
- г) вибалок, провулок, підвіконник.*

113. У котрому рядку всі слова мають конфікс?

- а) лампада, маскарад, азіат;*
- б) земля, земелька, землячка;*
- в) ошийок, огарок, одвірок;*
- г) пальмоподібний, мікроструктура, висотомір.*

114. У котрому рядку в усіх словах простежується явище морфемної полісемії?

- а) дротянка, шкірянка, бляшанка;*
- б) солодкавий, золотистий, голубуватий;*
- в) заздрість, порядність, вихованість;*
- г) вода, водити, завод.*

115. У котрому рядку в парах слів простежується явище морфемної полісемії?

- а) маковик — вівсяник;*
- б) ходьба — ходіння;*
- в) передпліччя — заріччя;*
- г) Петрів — Ольжин.*

116. У котрому рядку в парах слів простежується явище морфемної полісемії?

- а) Тетянин — Оксанин;*

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І.М., Лісняк Н.І. Українська мова. Морфеміка і словотвір: навч. посібн. / І.М. Бабій, Н.І. Лісняк. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2006.
2. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.О. Вакарюк, С.Є.Панцьо. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010.
3. Горбачук В. Т. Основні поняття і терміни морфеміки / В.Т. Горбачук. — К., 1982.
4. Городенська К.Г. Префікси і префіксоїди в українській мові / К.Г. Городенська // Мовознавство. — 1986. — № 1. — С.36-41.
5. Городенська К. Г. Проблема виділення словотвірних категорій (на матеріалі іменника) / К.Г.Городенська // Мовознавство. — 1994. — № 6. — С.22-28.
6. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір / В.О. Горпинич — К.: Радянська школа, 1977.
7. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / В.О. Горпинич — К.: Вища школа, 1999.
8. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія / В.О. Горпинич — Дніпропетровськ, 1998.
9. Грещук В. Поняття слововірної парадигми в сучасній дериватології / В.Грещук // Мовознавство. — 1985. — № 1. — С.21-27.
10. Грещук В. Український відприкметниковий словотвір. — Івано-Франківськ, 1995.
11. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація / Є.А. Карпіловська— К.: Ін-т мовознавства імені О.О. Потебні НАН України, 1999.
12. Каспришин З.О. Складні випадки словотвірного аналізу / З. О. Каспришин // УМЛШ. — 1989. — № 11. — С.53-58.
13. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки української мови / Н.Ф. Клименко. — К., 1998.

14. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А. Морфемні структури слів у сучасній українській мові / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська // Мовознавство. — 1991. — № 4. — С.10-21.
15. Ковалик І.І. Вчення про словотвір / І.І. Ковалик. — Львів: Видавництво Львівського університету, 1958.
16. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір / І.І. Ковалик // УМЛШ. — 1970. — № 11. — С.22-30.
17. Ковалик І.І. «Словотворчий» чи «словотвірний» / І.І.Ковалик // Культура слова. — 1981. — Вип. 20. — С.86-87.
18. Мамрак А. Продуктивність словотвірних типів у сучасній українській літературній мові / А. Мамрак // Мовознавство. — 1982. — № 4. — С.46-49.
19. Сікорська З. С. Морфемний аналіз слова / З. С. Сікорська // УМЛШ. — 1984. — № 8. — С.44-48.
20. Шевчук О. С. Способи словотвору в сучасній українській літературній мові / О. С. Шевчук. — Донецьк, 1990.

СЛОВНИКИ

1. Вакарюк Л. О., Панцьо С.Є. Український словотвір у термінах / Л.О.Вакарюк, С.Є.Панцьо. — Тернопіль, 2008.
2. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови / Є.А. Карпіловська. — К.: «Українська енциклопедія» імені М.П.Бажана, 2002.
3. Словник афіксальних морфем української мови / [Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Карпіловський В.С., Недозим Г.І.]. — К., 1998.
4. Полюга Л.М. Морфемний словник / Л.М.Полюга. — К., 2002.
5. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л.М.Полюга. — К., 2002.
6. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник / З.С.Сікорська. — К., 1985.
7. Яценко І.Т. Морфемний аналіз : словник-довідник : [у 2 т.]. — К., 1980—1981.

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	3
Завдання для самостійної роботи	5
Індивідуальні завдання.....	43
Тести	54
Морфеміка.....	54
Словотвір.....	83
Морфемний аналіз слова.....	113
Схема повного морфемного аналізу слова.....	113
Зразки повного морфемного аналізу слів	114
Зразки скороченого запису морфемного аналізу слів.....	119
Словотвірний аналіз похідного слова.....	123
Схема повного словотвірного аналізу похідного слова	123
Зразки повного словотвірного аналізу похідного слова	124
Зразки скороченого запису словотвірного аналізу похідного слова.....	128
Праці з морфеміки та словотвору (для самостійного опрацювання та конспектування)	131
Питання для підсумкового тестування.....	132
<i>Література</i>	134
<i>Словники</i>	135

Навчальне видання

БАБІЙ Ірина Михайлівна, СВИСТУН Ніна Олександрівна

МОРФЕМІКА І СЛОВОТВІР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Самостійна та індивідуальна робота

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Надія Бульчак*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Нелі Домарецької*

Підписано до друку 19.01.2012. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 7,91. Умовн. фарбо-відб. 7,91.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 43-00-46; 25-18-09
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com